

KOSSUTH időnként felmerült, de csakhamar elejtett konföderációs terveitől eltekintve, nem voltak hajlandók Magyarország szabadságát a magyar nemzet politikai szupremáciájának ilyen korlátozása révén megszerezni. Ezért váltak oly hamar szét úgy GARIBALDI, mint MAZZINI útjai a magyar emigrációétól. TÓTH LÁSZLÓ.

Dr. Szabó István : *A magyar levéltárvédelem kérdése.* Budapest, 1931, 8-ad r., 75 l.

A magyar levéltárügy legégetőbb kérdése, a levéltárvédelem, tulajdonképpen mindnyájunkat érdeklő közügy, mert nem más, mint nemzeti történetünk legbecsesebb emlékeinek a jövő számára való megőrzése és megmentése.

SZABÓ alapos tanulmányában először azokkal a kísérletekkel foglalkozik, amelyek a múltban történtek a magyar levéltárak anyagának védelmére és amelyek, be kell vallanunk, csak részben jártak teljes eredménnyel. Azután bőven ismerteti az európai államok ma érvényes rendelkezéseit a történeti értékű levéltári anyag védelmét illetőleg. Természetes, hogy itt különösen a nagy levéltári anyaggal bíró közép- és nyugateurópai országok levéltárvédelmi intézkedései kötik le az érdeklődését. Bennünket azonban közelről érdekelték volna azok az intézkedések is, amelyeket az utódállamok léptettek életbe a Magyarországtól elszakított területek közhatósági és testületi levéltárait illetőleg. Pedig, hogy ilyen levéltárvédelmi törekvésekkel az utódállamokban is találkozunk, annak már irodalma is van. Csehszlovákia az ú. n. Ruténföld számára egy országos levéltárat állított fel s ennek a levéltárnak megszervezésével, amely élesen rávilágít a csehszlovák levéltárvédelmi törekvésekre, valamint teljes egészében magyar történeti vonatkozású anyagával egy önálló munkában (*Die Archive in der Podkarpatska Rus, Užhorod—Ungvár, 1922, v. ö. Századok, 1926, 527—9. ll. és MISKOLCZY Gyula ismertetése : Levéltári Közlemények, 1925, 273—4. ll.*) foglalkozott RADVÁNYI Miklós, Ruténföld országos levéltárnoka. Reméljük, hogy SZABÓ István az utódállamok levéltárvédelmi s általában levéltárszervezeti problémáival is mihamarább a mostanihoz hasonlóan alapos tanulmányban ismertet meg bennünket.

A magyar levéltárvédelem múltjának és a hazai, valamint külföldi levéltárvédelem jelenlegi állásának ismertetése után SZABÓ részletesen kifejti a saját terveit, amelyeket a történeti értékű magyar

levéltári anyag védelme szempontjából megvalósítani feltétlenül szükségesnek tart. Levéltárpolitikai célkitűzései szerint

«1. állami levéltári kezelésbe vétele mindannak a folyó ügykezelésben már nem szükséges iratanyagnak, mely az országgyűlés, az állami kormányzat, bírászkodás és közigazgatás előző és jelenlegi hatóságainak, hivatalainak és intézményeinek s az állami üzemek ügyvitelében jött létre s amely azokra jog szerint szállott ;

2. állami levéltári felügyelet alá helyezése, szükség esetén állami levéltári kezelésbe vétele mindannak a folyó ügykezelésben már nem szükséges iratanyagnak, mely a hatósági önkormányzatok és testületek ügyvitelében jött létre s amely e hatóságokra jog szerint szállott ;

3. intézményes elősegítése s a lehetőség szerint biztosítása annak, hogy a nem állami s nem hatósági levéltárak a nemzeti kultúrjavak állagában fennmaradjanak».

Ezen, a magyar levéltárvédelem kérdését gyökereiben megoldó elvi követelményeket SZABÓ olyképpen kívánja biztosítani, hogy nemcsak a központi kormányzatszervek, hanem az alsóbbfokú hatóságok iratanyagának selejtezése is levéltári elvek szerint megfelelő szakértelemmel történjék. Sőt, az összes vármegyei, városi és községi levéltárak anyagának selejtezése is az állami levéltári hatóság jóváhagyásához legyen kötve, illetőleg annak a tervei szerint történjék, miután ezeket a levéltárakat úgysis minden tekintetben az állam levéltári hatóságának közvetlen szakfelügyelete alá kellene helyezni. Sőt ezen hatósági levéltárak régebbi anyagára vonatkozólag SZABÓ az állami levéltárba való beszolgáltatási kötelezettséget is előírna olyképpen, hogy a törvény életbeléptével a beszolgáltatási korhatár előtti időből való iratok egyszerre volnának beadandók, a jövőben pedig tíz évről tíz évre tovább haladva történne mindig a beszolgáltatás. Ezen kötelezettség alól csupán azok a levéltárak volnának mentesítve, amelyek az állam által előírt, SZABÓ szerint eléggé rigorozus levéltárkezelési szabályok megtartására vállalkoznának. Miután pedig ilyen törvényhatóságok csak kevesen lennének, előre láthatólag a történeti anyag beszolgáltatása az állami levéltárakba mindnagyobb tért nyerne.

SZABÓ koncepciójához szervesen hozzátartozik s ezt több helyen is hangsúlyozza, hogy «a káptalanok és konventek hiteleshelyi országos levéltárai az állami levéltári hatóság tényleges birtokába volnának átadandók. Azok az ellenvetések, melyek a hasonló törekvéseket a

múltban egyházi részről érték, közjogilag nem támaszthatók alá s annál inkább elháríthatók volnának, mert a beszolgáltatás a káptalanok és konventek jogait semmiben sem sértené».

A hatósági jellegű testületek (kamarák, társadalombiztosító intézetek, ipartestületek stb.) levéltári anyaga hasonló módon állami felügyelet alá volna helyezendő, ezek selejtezése hasonlóképen az állami levéltári hatóságtól függne, amelynek joga volna e levéltárakat egészben vagy részben saját kezelésébe is venni.

Az állami levéltári feladatoknak ilyen módon való megsokasodása SZABÓ szerint feltétlenül szükségessé tenné állami levéltárügyünk decentralizációját is. A m. kir. Országos Levéltár, mint központi levéltárügyi főhatóság mellett kerületi levéltárakat kellene felállítani, amelyek székhelyeül SZABÓ Tiszántúl Debrecent, Délvidéken Szeget, Dunántúl Sopront, Pécsét vagy Veszprémet, Középmagyarországon pedig Budapestet javasolja. Budapest székesfőváros levéltárát SZABÓ tervezete kivenné a kerületi beosztásból és Budapest területére az állami főfelügyelet mellett meghagyná a kerületi levéltár hatáskörével.

SZABÓ műve befejező szakaszában maga is említi, hogy a gazdasági válság nagy mértékben időszerűtlenné tette levéltárügyi reformjának megvalósítását. Ezért inkább megvitatásra szánja tervezetét.

Ami a reformtervnek a levéltári anyag megmentését, különösen a kártékony selejtezés megakadályozását célzó rendelkezéseit illeti, ezek, azt hisszük, általános helyeslésre találnak. Nehezebb kérdés a kerületi levéltárak ügye s vele együtt a nem állami tulajdonban levő levéltári anyag «államosítása». Eltekintve attól, hogy a kerületi levéltárak felállítása ma, amikor a legsürgetőbb kiadásokra is alig lehet fedezetet találni, elháríthatatlan anyagi nehézségekbe ütköznék, de ezenfelül is kérdéses, hogy a levéltári anyag megmentésére nálunk tényleg ez-e a legcélravezetőbb rendszabály. Ezek a kerületi levéltárak a fejlődés történeti tradícióit nélkülöző iratraktárak volnának s ha feladatuknak modernül és módszeresen megfelelni kívánnának, igen nagy személyzettel is dolgoznának. Kérdés, hogy célszerű-e egyáltalán a nemállami intézmények levéltári anyagának ez az «államosítása», mert hiszen SZABÓ tervezete végeredményében ezt jelenti, nem jelentené-e ez az érdekelt intézmények és a társadalom érdeklődésének, áldozatkészségének csökkenését e bürokratizált állami levéltárüggyel szemben.

Még kevésbé értjük SZABÓ reformtervének azt a részét, amely

a káptalanok és konventek őrzetében lévő országos levéltárakat akarja az Országos Levéltárba, illetőleg a kerületi levéltárakba bekebelezni. Ezekkel szemben nem ismer könyörületet SZABÓ tervezete. A kétségkívül szellemes és gyakorlati tervnek ez szerintünk a legnagyobb gyengéje. Eltekintve attól, hogy ezek az Országos Levéltárak mostani őrzőiktől csakis törvény útján volnának elvehetőek, mint ahogy a gyulafehérvári és a kolozsmonostori konventi levéltáraknak a budapesti Országos Levéltárba való kebelezése is csak a törvényhozás akaratából, az 1882: XXIII. törvénycikk által történt, ma ilyen törvényhozási rendelkezést, amelynek célját a levéltári dolgokban igazán nem szakértő nagyközönség könnyen félremagyarázhatná és olyan szándékot keresne esetleg mögötte, ami a tervezet készítőjétől is egészen bizonyosan távol áll, nem lehetne és nem volna célszerű azért se kezdeményezni, mert ezzel kiáltó példát statuálnánk arra, hogy az utódállamok területén lévő egyházi testületek levéltárai is könnyen állami kezelésbe vehetők legyenek. Ezt előmozdítani, ilyenfajta törekvésekhez jogalapot, praecedent szolgáltatni, aligha tartozik a legsürgősebb magyar tudománypolitikai feladatok közé. De nem is hisszük, hogy méltó eljárás volna ilyen generális intézkedéssel kivenni például a pannonhalmi konvent vagy az esztergomi káptalan gondozásából azokat a levéltárakat, amelyeket ezek a testületek hosszú évszázadok viharain keresztül gondoztak. Olyan megalázó eljárás volna ez, aminőt ezek a mindenkor hazafias szellemű testületek éppen ma aligha érdemelnek meg. De nem is volna különösebben célravezető ez az eljárás, amely a kolozsmonostori és gyulafehérvári levéltárak esetében is, amikor pedig az államosítás a maitól egészen eltérő légkörben történt, évtizedekig tartó elkeseredést váltott ki (v. ö. BEKE Antal: *A gyulafehérvári leveles ládák*, Religio, 1910, 393—7. ll.), mert hiszen SZABÓ tervezete szerint is ez egyházi testületek levéltárainak csupán hiteleshelyi része vétetnék állami kezelésbe, viszont az ú. n. magánlevéltárak továbbra is az illető testületek birtokában és kezelésében maradnának. Pedig ezek a magánlevéltárak történeti szempontból nem sokkal csekélyebb jelentőségűek a hiteleshelyi résznél, tehát SZABÓ tervezete sem mentené meg ez intézmények egész levéltárát, hanem annak csak egy részét, vagyis félmunkát végezne a legjobb esetben is.

De azzal, amidőn e hiteleshelyi levéltárak államosítását feleslegesnek mondjuk, korántsem állítjuk azt, hogy ezen levéltárak

kezelése körül minden a legnagyobb rendben van és azokkal szemben a levéltárvédelem szempontjából már semmi jogos kívánalom nem merülhet fel. Ellenkezőleg, tudjuk és elismerjük, hogy a minta-szerűen vezetett egyházi (hiteleshelyi és magán-) levéltárak mellett vannak olyanok is, amelyek akár az anyag biztosságát és a felállítás szakszerűségét, akár pedig a levéltár vezetőjének szakismeretét illetőleg nem állnak hivatásuk magaslatán és nem felelnek meg a ma velük szemben jogosan felállítható tudományos és közérdeknek. De ezeken a kétségkívül meglévő bajokon nem úgy lehet és kell segíteni, hogy kiemeljük ezeket a gyűjteményeket a történelmi tradíciókon felépült keretekből, hanem szakszerű megőrzést és vezetést kell számukra biztosítani erőteljes állami beavatkozással. Igenis jogosult az állami felügyelet, akár a KOLLÁNYI Ferenc halála óta üresedésben lévő hiteleshelyek országos főfelügyelői tisztjének korszerű reaktiválása révén, akár más, ez intézmények tradícióihoz illő módon s ez az állami felügyeleti hatóság törvényes hatalmával élve hasson oda, hogy úgy ezek az egyházi levéltárak, mint egyéb közületek és testületek levéltárai megfelelő helyiségben nyerjenek elhelyezést és a levéltáros minden esetben szakképzett, vizsgázott tisztviselő legyen. Abban az esetben, ha az illető levéltár középkori anyaggal is rendelkezik, meg lehetne kívánni, hogy a levéltáros oklevéltani doktorátussal rendelkezék. Hasonlóképpen egy bizonyos záros határidőhöz kötötten elő kellene írni ott, ahol szükséges, a levéltár elhelyezésének korszerű reformját is. Csakis azoknál az egyházi és egyéb testületeknél, ahol ezekkel a levéltárvédelmi törekvésekkel szemben semminemű megértés sem mutatkoznék, volna szabad az «államosítás» gondolatához nyúlni. Alig hisszük, hogy egyházi testületeink évezredestörténeti múltjuk emlékeinek védelmében, amelyet tőlük a társadalom még a mai nehéz viszonyok között is joggal elvár, megfelelő szakértő irányítás mellett a szükséges biztosító és kezelési intézkedéseket még áldozatok árán is meg ne tennék és különösen a levéltárosok szakképzése nem ütköznék áthidalhatatlan nehézségekbe. Azt hisszük, hogy a magyar levéltárvédelem sarkpontja : szakképzett levéltárosokat adni a törvényhatóságok és közületek, egyházi és világi testületek levéltárainak élére, amelyeket egy, az adottságokkal számot vető állami felügyelet irányítana. Ez minden központosításnál jobban biztosítaná az intézmények létét és tradicionális továbbfejlődését s azokat erőteljesen kapcsolná be tudományos életünkbe.

SZABÓ munkája eszmétkeltő gazdag tartalma miatt levéltár-védelmünk remélhetően közeli megoldása alkalmával kétségtől alapvetésül fog szolgálni.

TÓTH LÁSZLÓ.

Várady, Emerico: *La letteratura italiana e la sua influenza in Ungheria*. (Publicationi dell'«Istituto per l'Europa Orientale» Roma. I. Serie. Letteratura — Arte — Filozofia. XXV. 1—2.) Roma. Istituto per l'Europa Orientale kiadása. 8° I. köt. Storia. 1934. VI. 497 l. II. köt. Bibliografia. 1933. 407 l.

KONT Ignác értékes bibliográfiája óta (*Étude sur l'influence de la littérature française en Hongrie*. [1772—1896.] Paris, 1902. és *Bibliographie française de la Hongrie*. [1521—1910.] Paris, 1913), melyben a magyar irodalom francia kapcsolatait mutatta ki, nem jelent meg ilyen hatalmas átmérőjű és gazdag anyaggal rendelkező könyvészeti «tanulmány», mint VÁRADY Imre rendkívüli szorgalommal készült munkája. Ebben a kétkötetes bibliográfiai rendszerezésében egy olyan irodalomnak szellemi és adatbeli kapcsolatait mutatta ki, amely a német, francia és angol után csak a negyedik helyet foglalta el irodalmunk életében. És íme a példa: ennek a kultúrkapcsolatnak is majdnem ezeroldalas tanulmányt, illetőleg bibliográfiai összeállítást köszönhetni. Nem ártana a hazai bibliográfia művelőinek ugyanezt a munkát a német, angol, spanyol és orosz szellemi kapcsolatok kimélyítésével is elvégezni, úgyszintén KONT Ignác könyve óta felmerült új adatait a francia befolyásnak ilyen bibliográfiai rendszerezésbe foglalni. VÁRADY könyvének első kötetében, a *Storiában* a magyar irodalom fejlődésének rajzát adja, amint az az olasz literatúrában tükröződik. Részletesen mutat rá a legaprólékosabb szellemi kapcsolatra is és figyelmét egy adat sem kerüli el, ha az, úgy véli, egy téglát ad hatalmas épületéhez. Minden kis vonást jellemzőnek tart és a történelmi aláfestésnek olyan részletes korrajzát adja, amilyenre még nem volt példa irodalmunkban. Elég, ha csak az olasz-magyar humanista törekvések tárgyalására utalunk. Ami a második, a *Bibliografia*-kötetet illeti, ennek rendszerezésében, módszerében és feldolgozásában már több a kifogásolni való. Egy-egy híresebb olasz írónak már évtizedek előtt sem hiányoztak irodalmunkban alapvető könyvészeti monográfiái. Hiszen, — hogy csak egy párat említsek meg — DANTE, BOCCACCIO és PETRARCA irodalmi hatásának már eddig is megvoltak nálunk a maguk alapvető regisztrálói, szellemi nyomukat már évtizedekkel